

Utrecht, 13 oktober 2009

Numerieke Wiskunde

<http://www.math.uu.nl/people/sleijpen>

Approximatiefouten

Approximatiefouten (ook wel benaderingsfouten genoemd) hebben een structuur. Die kan je uitbuiten.

Voorbeeld. Als f voldoende glad is, dan zijn er c_i zodat $f'(x) - D_h(f)(x) = c_1h + c_2h^2 + c_3h^3 + \dots$ voor $h \rightarrow 0$.

Hierbij is

$$D_h(f)(x) \equiv \frac{f(x+h) - f(x)}{h} \quad \text{voor } h > 0$$

Evaluatiefouten

Voorbeeld. Beschouw $f(x) \equiv -x(1-x)(2-x) \dots (x-8)$. Hoe groot is de evaluatie fout in $f(7)$?

Schrijf uit als machten van x :

$$f(x) = a_1x^9 + a_2x^8 + a_3x^7 + \dots + a_9x + a_{10},$$

waarbij $a = [-1, 36, -546, 4536, -22449, 67284, -118124, 109584, -40320, 0]$

We zoomen in rond $x = 7$

Evaluëren van f in x levert $f(x) + \xi g(x)$

met $g(x) = 18|a_1||x|^9 + 17|a_2||x|^8 + \dots + 3|a_9||x| + |a_{10}|$.

In $x = 7$ is $g(x) = 2.4 \cdot 10^{10}$.

Als f voldoende glad

$$f'(x) - D_h(f)(x) = c_1h + c_2h^2 + c_3h^3 + \dots$$

Schrijf $I \equiv f'(x)$ en $D(h) = D_h(f)(x)$.

Als h 1) voldoende klein (zodat $c_2h^2 \ll c_1h$) en (*)
2) niet te klein (rekenfouten spelen geen rol)

dan $I - D(h) \approx c_1h$ en

$$I - D(\frac{1}{2}h) \approx D(\frac{1}{2}h) - D(h)$$

Dus $I \approx D(\frac{1}{2}h) + (D(\frac{1}{2}h) - D(h))$.

Is

$$T(h) \equiv 2D(\frac{1}{2}h) - D(h)$$

beter dan $D(\frac{1}{2}h)$?

$$\begin{aligned}
 I - T(h) &= 2(I - D(\frac{1}{2}h)) - (I - D(h)) \\
 &= 2(c_1\frac{1}{2}h + c_2\frac{1}{4}h^2 + \dots) - (c_1h + c_2h^2 + \dots) \\
 &= -\frac{1}{2}c_2h^2 - \frac{3}{4}c_3h^3 - \dots = c'_2h^2 + c'_3h^3 + \dots
 \end{aligned}$$

Als f voldoende glad

$$f'(x) - D_h(f)(x) = c_1h + c_2h^2 + c_3h^3 + \dots$$

Schrijf $I \equiv f'(x)$ en $D(h) = D_h(f)(x)$.

Als h 1) voldoende klein (zodat $c_2h^2 \ll c_1h$) en 2) niet te klein (rekenfouten spelen geen rol) (*)

dan $I - D(h) \approx c_1h$ en

$$I - D(\frac{1}{2}h) \approx D(\frac{1}{2}h) - D(h)$$

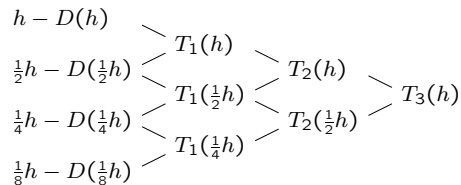
$$V(h) \equiv \frac{D(\frac{1}{2}h) - D(h)}{D(\frac{1}{4}h) - D(\frac{1}{2}h)} \approx 2$$

$$V(h) = \frac{(I - D(h)) - (I - D(\frac{1}{2}h))}{(I - D(\frac{1}{2}h)) - (I - D(\frac{1}{4}h))} \approx \frac{c_1h - c_1\frac{1}{2}h}{c_1\frac{1}{2}h - c_1\frac{1}{4}h} = 2 \frac{1 - \frac{1}{2}}{1 - \frac{1}{4}} = 2.$$

Als $V(h) \approx 2$ (en $V(\frac{1}{2}h) \approx 2, \dots$)

dan hebben we er **vertrouwen** in dat (*) geldt.

Romberg schema

Als in j -de kolom fout evenredig h^p (bereken de $V_j(h)$) dan

- schat fout $I - T_j(\frac{1}{2}h)$ volgens $\frac{1}{2^p - 1} [T_j(\frac{1}{2}h) - T_j(h)]$

- corrigeer volgens $T_{j+1}(h) = \frac{1}{2^p - 1} [2^p T_j(\frac{1}{2}h) - T_j(h)]$

Stel voor $p, q \in \mathbb{N}, p < q$,

$$I - D(h) = ch^p + dh^q + \dots$$

h voldoende klein: $I - D(h) \approx ch^p, I - D(\frac{1}{2}h) \approx (\frac{1}{2})^p ch^p$

$$I - D(\frac{1}{2}h) \approx \frac{1}{2^p - 1} (D(\frac{1}{2}h) - D(h))$$

Dus $I \approx D(\frac{1}{2}h) + \frac{1}{2^p - 1} [D(\frac{1}{2}h) - D(h)] = \frac{1}{2^p - 1} [2^p D(\frac{1}{2}h) - D(h)]$.

Is $T(h) \equiv \frac{1}{2^p - 1} (2^p D(\frac{1}{2}h) - D(h))$ beter dan $D(\frac{1}{2}h)$?

$$\begin{aligned} I - T(h) &= \frac{1}{2^p - 1} [2^p (I - D(\frac{1}{2}h)) - (I - D(h))] \\ &= \frac{1}{2^p - 1} \left[\left(\frac{2^p}{2^q} - 1 \right) h^q + \dots \right] \\ &= d' h^q + \dots \end{aligned}$$

Romberg schema

Romberg schema is een interpolatie schema.

Ter herinnering. Als p_0 $D(h)$ interpoleert op h_0, h_1, h_2
 p_1 $D(h)$ interpoleert op h_1, h_2, h_3

dan interpoleert

$$p(x) = \frac{x - h_3}{h_0 - h_3} p_0(x) + \frac{x - h_0}{h_3 - h_0} p_1(x)$$

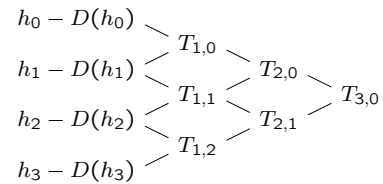
$D(h)$ op h_0, h_1, h_2, h_3 en

$$\begin{aligned} p(0) &= \frac{-h_3}{h_0 - h_3} p_0(0) + \frac{-h_0}{h_3 - h_0} p_1(0) \\ &= \frac{1}{h_0 - h_3} [h_0 p_1(0) - h_3 p_0(0)] \end{aligned}$$

Fout: $I - p(0) = (-h_0)(-h_1)(-h_2)(-h_3) \frac{1}{4!} \dots$

Romberg schema

Als $I - D(h) = c_1h + c_2h^2 + c_3h^3 + \dots$

Als in j -de kolom fout evenredig h^{j+1} (bereken de $V_{j,}$) dan

- schat fout $I - T_{j,1}$ volgens $\frac{h_{j+1}}{h_0 - h_{j+1}} [T_{j,1} - T_{j,0}]$

- corrigeer volgens $T_{j+1,0} = \frac{1}{h_0 - h_{j+1}} [h_0 T_{j,1} - h_{j+1} T_{j,0}]$

Romberg schema

Als $I - D(h) = c_1h^2 + c_2h^4 + c_3h^6 + \dots$

dan interpoleer

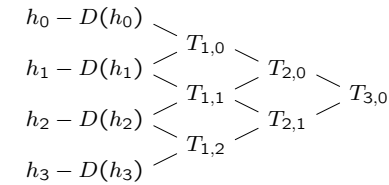
de functie $\tilde{D}(h) \equiv c_1h + c_2h^2 + c_3h^3 + \dots$

op $h_0^2, h_1^2, \dots$

Dan $\tilde{D}(h^2) = D(h)$ en op $\tilde{D}(h)$ is het schema gebaseerd op $c_1h + c_2h^2 + \dots$ van toepassing.

Romberg schema

Als $I - D(h) = c_1h^2 + c_2h^4 + c_3h^6 + \dots$

Als in j -de kolom fout evenredig h^{2j+2} (bereken de $V_{j,}$) dan

- schat fout $I - T_{j,1}$ volgens $\frac{h_{j+1}^2}{h_0^2 - h_{j+1}^2} [T_{j,1} - T_{j,0}]$

- corrigeer volgens $T_{j+1,0} = \frac{1}{h_0^2 - h_{j+1}^2} [h_0 T_{j,1} - h_{j+1} T_{j,0}]$

Romberg schema

Waarom andere rij h dan $h, \frac{1}{2}h, \frac{1}{4}h, \dots$?

Voorbeeld. $h, \alpha h, \alpha^2 h, \alpha^3 h, \dots$ met $\alpha \in (\frac{1}{2}, 1)$.

Voordeel: Voor dezelfde minimale $\alpha^q h$ ($> \frac{1}{2}^p h$ voor $p < q$) verder in het Romberg schema $T_{q,0}$. Gewoonlijk is $T_{q,0}$ (met $h_j = \alpha^j h$) nauwkeuriger dan $T_{p,0}$ (met $h_j = \frac{1}{2}^p h$). Het even nauwkeurig resultaat $T_{p,\ell}$ vereist een kleinere $h_{j+\ell} = (\frac{1}{2})^{j+\ell} h$ en kan aanleiding geven tot grotere effecten van afrondfouten.

Voorbeeld. Bulirsch rij $h, \frac{1}{2}h, \frac{1}{3}h, \frac{1}{4}h, \frac{1}{6}h, \dots$

Voordeel: grotere efficiëntie bij numeriek integreren

Samenvatting

- Evaluatiefouten hebben **geen** duidelijke structuur.
Een majorant kan relatief eenvoudig afgeleid worden.
- Approximatiefouten hebben een mooie structuur en die kan uitgebuit worden:
  - fouten kunnen 'automatisch' geschat worden
  - er kan 'automatisch' vastgesteld worden of deze schatting betrouwbaar is
  - benaderingen kunnen m.b.v. de geschatte fout gecorrigeerd worden
  - deze procedure kan recursief worden toegepast.